

nego tist, ki dobiva seme od popolnoma omlačeni snopov.

* **Kako se prežene podgane.** Neki kmetovalec priporoča nov način za preganjanje podgan. Poskusil je že vse mogoče, da bi pregnal podgane s svisli in iz hlevov pa brez uspeha. Nalil jim je katrana v luknje, toda podgane naredile so le novih luken. Nazadnje je pa tri podgane žive ujel, namazal jih s katranom vse razen glave in jih spustil zopet v luknje. To je pomagalo. Podgane so se vse preselile in v šestih letih se niso povratile.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

120.

Vredba občanska in vojaška.

Za ime Peru niso znali stanovniki države inkovske, to ime so naredili Španjolci, zakaj, ne zna se. Peruvanska država je bila razdeljena na štiri dele, v vsak del je vodila ena glavna cesta s Kuska. Pa tudi glavno mesto je bilo razdeljeno na štiri dele, in vsak del je bil obljuden z ljudmi dotične pokrajine. Razna ta plemena so imela vlasten naroden kroj, prav tako so se nosili njihovi zastopniki v glavnem mestu, tako da je glavno mesto pokazovalo pravo podobo cele države.

Vsaka teh velikih štirih pokrajin je bila v upravi kraljevskega namestnika, kateremu je bilo dodanih več svetnikov, ki so vodili razne oddelke državne uprave. Kraljevski namestniki so morali vsakega leta po nekaj časa bivati v glavnem mestu. Bili so nekako državno svetništvo. Ljudstvo je bilo razdeljeno na desetine, in sicer tako, da je vsakih devet oseb imelo nad seboj desetito za nadzornika; potem na petdesetine, na stotine, na petstotine in tisočine. Načelniki tem oddelkom so bdeli nad javnim redom, kakor tudi nad tem, da se je vsakemu pravica godila in sodila. Prestopnike so vodili k gosposki, a kdor je to opustil, zadela ga je podobna kazen, kakor krivca. Na čelu desetim tisočinam je stal upravitelj z rodu Inkovcev, njemu so bili podrejeni vsi kurakovi in vsi uradniki dotičnega okrožja.

Vlastni sodniki so sodili rušitelje zakonov in javnega reda, od njih ni bilo nobene pritožbe na viši urad. Vsak prepir je moral poravnati biti v petih dneh. Zato so vsak čas potovali po zemlji vladni komisarji, ki so preiskavali poslovanje uradnikov. Po vrhu je morala vsaka sodnija na višje mesto pošiljati mesečne razprave o svojem poslovanju.

Zakonov je bilo malo, ali ti so bili strogi. Tolvajstvo, prešestvo in umor so kaznovali s smrtjo, vendar

so bile dovoljene olajšujoče okoliščine. S smrtjo so kaznovali dalje zasmehovanje boga solnca, in preklinjanje veličanstva, kar je bilo Peruvancem eno in isto. Tudi zažiganje mostu so kaznovali s smrtjo. Kdor je prestavil mejnik, kdor je odpeljal vodo s polja sosedovega na svoje polje, kdor je požgal, bil je ostro kaznovan. Če se je kateri kraj zburil proti vladi, brez milosti so ga opustošili in stanovnike drugam preselili.

Polje je bilo razdeljeno na tri dele. Prvi del je šel solncu, najvišjemu bogu, drugi vladarju in tretji ljudstvu. Pridelki solnčnega polja so bili za vzdrževanje duhovnikov, svetih devic, in za razne potrebščine pri bogoslužbi. Pridelki drugega dela so bili za vzdrževanje dvora, vseh Inkov in raznih državnih potrebščin. Tretji del je bil razdeljen med pojedine družine, in sicer po številu glav. Kakor hitro je namreč mladenič toliko porastel, da se je smel oženiti, dali so mu določen kos zemlje za preživilo njemu in ženi. Za vsako dete so potem primaknili nov kos zemlje, in sicer za dečka še enkrat toliko, kolikor za deklico. Vsakega leta so polje na novo razdelili po množenju ali padanju družine. Tudi kurakvi so dobivali svoje dele, samo da so bili večji.

Vse polje so obdelovali skupno, najpreje solnčno polje, potem polje starcev, bolnikov, vdov in sirot, kakor tudi vojakov, kateri so bili v službi, naposled lastno polje, toda s to zavezo, da je bil dolžan pomagati sosedu, če ni mogel sam s kakoršnega koli vzroka dela dovršiti. Na vse zadnje je prišlo na vrsto polje vladarjevo.

Kar je veljalo za polje in njega pridelke, veljalo je tudi za vse ostale izdelke. Vzlasti kar se tiče lam in drugih peruvanskih ovac. Reja te živali je bila dobro vrejena, tako da so se Španjolci kar čudili, čeravno je ovčarstvo tudi pri njih dema bilo dobro razvito in vrejeno. Gotovo število ovnov so poslali vsakega leta na dvor za navadno hrano, kakor tudi za žrtve o raznih praznikih. V gotovem času je bila striža, a volno so spravili v javna skladišča, s katerih so jo dajali rodovinom po potrebi. Volno so predle in podelale ženske, in kedar je vsaka hiša dobila kar jej je šlo, začele so delati za vladarja in njegove ljudi. Delo je bilo primerno razdeljeno po vsej državi, in nadzorovali so je posebni vradniki. Od dela so bili izvzeti samo bolniki in ostareli ljudje. Postopanje je bilo zakonito proglašeno za zločin. Rekli so, lenuh ne greši le proti samemu, temveč proti celemu človeštvu, ker živi ob krvavem potu onih, ki delajo za čednost in blagostan naroda.

Zlato in srebro so kopali Peruvanci v premnogih rudnikih, in vse je šlo vladarju, ki je sem in tje dajal bogate darove zlata in srebra svojim dostojanstvenikom. Delo v rudnikih je bilo natanjko razdeljeno, zato je šlo vse gladko in brzo od rok. V različnih rokodelstvih je bilo izurjeno pičlo število Peruvancev, in vsako tako rokodelstvo je navadno prehajalo od očeta na sina. Tako so nastale kaste, kakor v starodavnem Egiptu. Tudi rokodelci so delali na ukaz in pod nad-

zorstvom vlade, a zato so bili tudi preskrbeni z vsemi potrebščinami. Vse pridelke in izdelke, ki so ostajali čez potrebo, nasuli so v velika poslopja po vseh pokrajinah. Kar ni šlo v kraljevska skladišča, shranili so za podporo ob pomanjkanju, kakor tudi za take ljudi kateri so brez vlastne krivde v nesrečo prišli. V teh zalogah so našli španjolski podjarmitelji ne samo navadnih poljskih pridelkov in takih rokodelskih izdelkov, ki so neizogibno potrebni vsakemu človeku, temveč tudi take, ki so le za luksuz. Nad vsemi temi zalogami, kakor tudi nad razdeljenjem dela, vodili so peruvanski uradi natančne registre s pomočjo tako nazivane kvipusa.

Vsa ta navedena bremena je moralo nositi navadno ljudstvo, ono je toraj s svojimi žulji moralo vzdržavati celo državo. To se nahaja tudi v naobraženih državah, toda s tem razločkom, da je v državi peruvanski vsak, ki je delal, bil tudi od države zavarovan uboštva, katere dobrote ljudstvo v naobraženih državah ne uživa. In kakor nobeden ni mogel ubožati, tako tudi nobeden ni mogel obogateti, ker nobeden ni delal sam zase, temveč za občnost. Zato pa tudi nobeden ni mogel uživati nasledkov povišane pridnosti. Narod peruvanski je bil s tem komunističkim vrejenjem obsojen na večno stanje na tistej stopnji polnaobraženosti, na katerej so ga našli španjolci.

Vendar so Peruvanci dosta storili za kulturo, da — si so bili v neugodnih razmerah. Ostankom njihovih cest se še dandanes čudi potnik. Vsa država je bila preprežena s cestami, vzlasti znameniti ste bili dve cesti. Ena je šla preko andeskij gor, kjer je bilo treba premagati neizmernih težav. Mostove so delali Peruvanci viseče, samo da so mesto verig jemali vezi z vlaken agave ali aloje. Zložene so bile od obdelanega kamna, na nekaterih mestih posuta z nekovo smolovito malto, ki se je s časom tako strdila, da je bila trda kot sam kamen, trpežnejša pa še bolje od kamna.

Druga cesta, s poprežno vstricna, vodila je po peščenjej nižini med morjem in gorami, kjer je bilo treba premagati drugih težav. Ta cesta je šla po zagrajenem nasipu, in je bila z obeh strani zarobljena z drevjem, ki je nudilo hladu potniku. Na onih mestih, kjer zavoljo sipe ni bilo moči trde ceste narediti, stali so močni koli, ki so kazali, kodi vodi cesta. Te ceste pa niso bile široke, nikdar čez 20 črevljev, kajti Peruvanci se niso vozili, za peš potovanje pa so bile take ceste popolnoma dobre. Posebni stebri na določenih mestih so pokazovali daljavo. Na gotovih mestih ob cesti so stale obširne gostilne, v katerih je ostajal vladar s svojim spremstvom, kedar je potoval. Tudi za vojake so stale prostorne vojašnice ob cestah. Vse večje ceste so vodile proti glavnemu mestu. Da se je občevanje še bolje olajšalo, imeli so Peruvanci tudi dobro vrejene pošte. Poštne hiše so bile blizu druga drugej, v njih so čakali služniki, ki so prenašali s postaje na postajo razne pošiljke,

na pr. razno sadje, ribe in divjačino za dvor. Vsak prigodek, naj se je pripetil na skrajnem koncu države, bil je tako kmalu naznanjen vladi v glavnem mestu, in zato je ona brzo vse potrebno ukrenila in izvela.

Vzlasti so bile te ceste na veliko korist vojni, toraj je vlada vso pozornost obračala njim. Inkovci so imeli namreč vedne vojske s sosednimi plemeni. Kdor se ni hotel z lepa klanjati solncu, prisilili so ga na to z vojsko, ki so jo Peruvanci vojevali z nabožensko iskrenostjo. Na vojsko je moral hoditi vsak brez izjeme, in sicer vrstama, kakor na druga javna dela in opravila. Vsakega meseca po dvakrat ali trikrat so bile vojaške vaje v vsakej občini. Na ta način so imeli vladarji peruvanski vsak čas gotovo tako silo vojaško, kakoršno so potrebovali. Število vojakov, ki so jih na en pot v boj poslali, ni bilo vedno enako, v poslednjem času so več potov po 200.000 mož v boj vzeli.

Tisti red, ki je vladal v občinski upravi, vladal je tudi pri vojni, ki je bila razdeljena na večje in manjše oddelke. Kakor navadno ljudstvo, tako je tudi vojaščina bila pod višimi in nižimi vodniki, kateri so se po zaslugah višje pomikali. Samo samostalna veliteljstva so bila pridržana Inkovcem. Vsak oddelek je imel svojo zastavo. Orožje Peruvancem je bilo tole: lok, kopje, sulica, kratek meč in buzdovan, s katerim so znali nenavadno spretno udrihati. Hroti so bile najostreje z ribjimi kostmi. Inkovci so imeli z zlatom in srebrom okovano orožje. Razni velitelji so se odlikovali z lesenimi ali koženimi čeladami, ki so bile bogato okrašene z zlatom in dragimi kamni. Na čeladi se je zibala perjanica od svetlih peres tropijskih tičev. Prosti vojaki so si ovijali glavo z nekakim turbanom, nosili so oklepe prešite s pavolo in pokrivali so si telo s ščitom.

Kakor ob cestah tako so stale vojašnice tudi na drugih primernih mestih, in poleg magazini z vsemi potrebščinami za vojno. Zalaganje vojne je bilo v Peruju tako dovršeno vrejeno, da noben vojak ni pomanjkanja trpel. Zato pa gorje vojaku, ki bi plenil ali sploh silo delal ljudem. Smrtna kazen mu je bila prisojena. Največi uspeh v vojski so dosegali Peruvanci z brzim premikanjem vojnih oddelkov, tako da niso nikdar dali neprijatelju prilike, da vso silo proti njim v eno združi. Tako je eden za drugim njim podlegel. Bilo je pa hvalvredno pri Inkovcih to, da njihove vojske niso bile nikdar okrutne. Vsak čas, v najhujem boju, bili so gotovi napraviti mir pod pogodbo, da neprijatelj začne častiti solnce in se pokori njihovim državnim naredbam.

Kedar so pridobili Peruvanci novo pokrajino, začeli so najprej templje solncu v njej staviti. Potem so poslali potrebnih duhovnikov, da so ljudstvo v novej veri podučavali ter potrebne obrede ovršavali.

(Dalje nasl.)